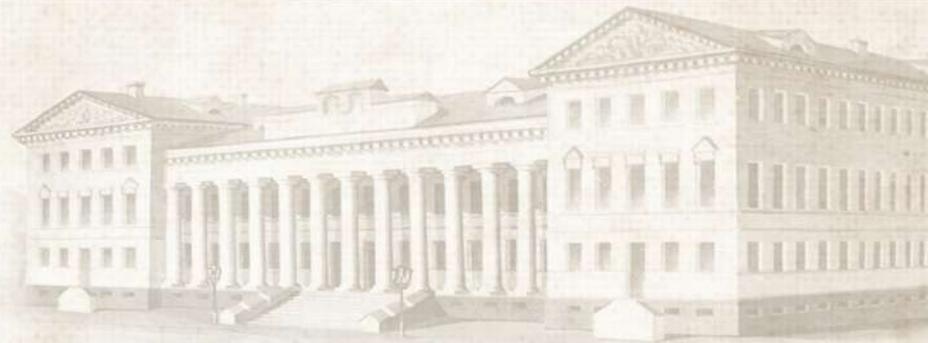

ISSN 2522-1736
ISSN Online 2663-4902

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Науково-видавничі традиції Ніжинської вищої школи з 1876 року

150 років науковому збірнику
30 років серії Психолого-педагогічні науки

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Психолого-педагогічні науки

1, 2026

ISSN 2522-1736
ISSN Online 2663-4902

Міністерство освіти і науки України

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

Наукові записки

Психолого-педагогічні
науки

№ 1

Ніжин – 2026

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Серія «Психолого-педагогічні науки»
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Науковий збірник «Наукові записки» відновлений у 1996 році (заснований у 1876 р., видавався з перервами під назвами «Ізвестія», «Записки», «Наукові записки») і є науковим виданням Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Серія «Психолого-педагогічні науки» заснована у 1996 році; з 1997 р. виходить окремим збірником.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:

КВ № 17181-5951 Р від 12.10.2010 р.

Зареєстрований як суб'єкт у сфері друкованих медіа Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення (рішення від 11.04.2024 № 1180). **Ідентифікатор медіа – R30-03789.**

Науковий збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») відповідно до Наказу МОН України № 157 від 09.02.2021 р. (додаток 4).

Кластер (науковий профіль видання з 2026 р.):

Розвиток людського капіталу, соціальні науки та журналістика

Спеціальності:

A1 Освітні науки, A2 Дошкільна освіта, A3 Початкова освіта, A4 Середня освіта (за предметними спеціальностями), C4 Психологія, I10 Соціальна робота та консультування

Періодичність: 4 рази на рік

Мова публікацій: українська, англійська, польська

Редакційна колегія:

Головний редактор:

Лісовець Олег Васильович, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи та інноваційної діяльності, професор кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Члени редколегії:

Алексєєнко Тетяна Федорівна, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу інновацій та стратегій розвитку освіти Інституту педагогіки НАПН України.

Бейгер Галина (Bejger Halina), доктор філософії з педагогіки, ад'юнкт кафедри педагогіки Державної академії прикладних наук, м. Хелм, Польща.

Большакова Анастасія Миколаївна, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Борисюк Світлана Олексіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Книш Анастасія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І. А. Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Лосєва Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Міненко Антоніна Олексіївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

Рудюк Тетяна Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор, професор української мови, літератури, культурології та журналістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Саєнко Юлія Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової і спеціальної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Фарук Сєсса Менса (Farouq Sessah Mensah), доктор філософії з математичної освіти, науковий працівник кафедри викладання та навчання Стокгольмського університету, Стокгольм, Швеція.

НЗ4 Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя): науковий збірник. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2026. – № 1. – 204 с.

*Рекомендовано до друку Вченою радою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.
Протокол № 10 від 26.03.2026 р.*

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2137 від 29.03.05 р.
Адреса: вул. Воздвиженська, 3А, м. Ніжин, Чернігівська обл., Україна, 16600.
Тел.: (04631) 7-19-72 E-mail: vidavn.ndu@ukr.net
Верстка та макетування – О. В. Борщ
Дизайн обкладинки – В. М. Косяк

Підписано до друку 27.03.2026 р.
Гарнітура Arial
Замовлення №

Формат 60x84/8
Обл.-вид.арк. 18
Ум. друк. арк. 24,1

Папір офсетний
Тираж 100 пр.

Ларіна Т. В. Інтеграція пріоритетних компетенцій з медико-біологічних дисциплін у фахову підготовку майбутніх вчителів фізичної культури.....	122
Ростовська Ю. О., Максименко В. І. Методичні засади формування професійних компетентностей майбутніх викладачів хореографії у процесі педагогічної практики	130

ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Лейберов О. О., Смалій К. М. Життя та діяльність відомого літературознавця, педагога та громадського діяча Петра Олександровича Заболотського (1877–1918).....	140
Листопад О. А., Мардарова І. К., Гуданич Н. М., Листопад Н. Л. Еволюція педагогічних поглядів на адаптацію дітей дошкільного віку в контексті методологічних підходів до підготовки педагогів	150
Опришко С. В. Цифрові інструменти та технології в інклюзивній мистецькій освіті: порівняльний аналіз України та Великої Британії	161
Пухтіна Н. П. Інтернаціоналізація вищої освіти як критерій оцінки її якості та фактор розвитку спеціальності «Дошкільна освіта».....	171

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кириченко Н. А., Галактіонова І. А. Цифрова залежність молоді в умовах віртуалізації соціальної взаємодії	184
Лісовець О. В., Суханов І. В. Особливості наглядової пробації у роботі з неповнолітніми правопорушниками.....	196

УДК 37.091:37.014:37.013
DOI 10.31654/2663-4902-2026-PP-1-150-160

Листопад О. А.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Lystopad.OA@pdpu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3121-324X

Мардарова І. К.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної педагогіки
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Mardarova.IK@pdpu.edu.ua
orcid.org/0000-0001-8899-2830

Гуданич Н. М.

доктор філософії,
старший викладач кафедри дошкільної педагогіки
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Hudanych.NM@pdpu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-2421-8955

Листопад Н. Л.

кандидат педагогічних наук,
викладач дошкільних дисциплін
Комунального закладу «Одеський педагогічний фаховий коледж»
natasha.listopad@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3550-9985

ЕВОЛЮЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ НА АДАПТАЦІЮ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ

У статті здійснено теоретичний аналіз еволюції педагогічних поглядів на адаптацію дітей дошкільного віку та визначено їх методологічне значення для підготовки педагогів дошкільної освіти. Теоретичні методи дослідження, включено з історико педагогічним аналізом, порівняльним і системним аналізом наукових джерел, а також узагальненням і синтезом наукових положень, дозволили виділити основні етапи розвитку педагогічної думки та окреслити ключові принципи адаптації дітей дошкільного віку. Представлено теоретичне осмислення поняття «адаптація дітей дошкільного віку» в історико-педагогічному контексті як цілісного педагогічного й психологічного феномену, що репрезентує процес входження дитини в нові соціальні умови освітнього середовища, узгодження її поведінкових реакцій із вимогами закладу дошкільної освіти та набуття відповідних способів діяльності й міжособистісних взаємодій. Визначено та проаналізовано три етапи розвитку педагогічної думки (класичний період, науково педагогічні концепції ХХ століття, сучасний етап), що свідчить про поступову трансформацію адаптації дітей дошкільного віку в центральний об'єкт педагогічної уваги та зміну ролі педагога від організатора зовнішніх умов до фасилітатора соціальної та психологічної інтеграції дитини. Визначено методологічний потенціал історико педагогічного досвіду, який дозволяє інтегрувати в сучасну підготовку педагогів дошкільної освіти системний,

компетентнісний, діяльнісний, культурологічний та особистісно орієнтований підходи, що забезпечують формування професійної компетентності та готовності педагогів дошкільної освіти до ефективного супроводу адаптаційних процесів дітей в освітньому середовищі. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному історико-педагогічному осмисленні процесу адаптації дітей дошкільного віку та обґрунтуванні його методологічного значення для підготовки педагогів дошкільної освіти. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання матеріалів статті для вдосконалення освітньо-професійних програм підготовки педагогів дошкільної освіти, розробки методичних рекомендацій із супроводу адаптації дітей дошкільного віку та підвищення ефективності виробничої (педагогічної) практики в умовах сучасного освітнього середовища.

Ключові слова: адаптація; діти дошкільного віку; педагогічні погляди історико-педагогічний аналіз, педагоги дошкільної освіти; методологічні підходи.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку Україна, інтегруючись у світовий та європейський освітній простір і долучаючись до глобальних цивілізаційних процесів, стикається з потребою вирішення проблеми адаптації дітей дошкільного віку в умовах модернізації освіти, яка набуває особливої наукової та практичної значущості, оскільки охоплює комплекс психолого-педагогічних, соціальних і освітніх чинників, що визначають ефективність входження дитини в організоване освітнє середовище. Адаптація в дошкільному дитинстві не обмежується лише пристосуванням до режимних моментів чи нових форм взаємодії, а постає багатовимірним процесом, пов'язаним із формуванням емоційної стійкості, соціальної компетентності, здатності до саморегуляції та позитивного ставлення до освітньої діяльності тощо. Актуальність означеної проблеми підтверджується положеннями чинної законодавчої бази України. Зокрема, Закон України «Про освіту» акцентує увагу на пріоритеті дитиноцентризму, забезпеченні психічного, фізичного та соціального благополуччя дитини в освітньому процесі, що безпосередньо пов'язано з умовами її адаптації [3]. Закон України «Про дошкільну освіту» визначає дошкільну освіту як цілісний процес розвитку, виховання і навчання дитини, у межах якого адаптація до освітнього середовища розглядається як необхідна умова реалізації права дитини на якісну освіту [2]. У Державному стандарті дошкільної освіти (БҚДО) адаптація опосередковано відображена через вимоги до створення безпечного, емоційно комфортного та розвивального освітнього середовища, орієнтованого на індивідуальні потреби та можливості кожної дитини [1].

Водночас суттєві соціокультурні та освітні трансформації останніх десятиліть істотно ускладнюють адаптаційні процеси в дошкільному дитинстві. Зміни в структурі сім'ї, інтенсифікація інформаційного простору, зростання впливу цифрових технологій, а також оновлення змісту й організації дошкільної освіти висувають нові вимоги до дитини як суб'єкта освітньої взаємодії. Реалізація компетентнісного підходу, інтеграція освітніх ліній, орієнтація на партнерську педагогіку та інклюзивну освіту змінюють традиційні уявлення про процес адаптації, надаючи йому більшої динамічності та багатофакторності. За таких умов особливої ваги набуває професійна готовність педагога дошкільної освіти до здійснення цілеспрямованого педагогічного супроводу адаптації дітей, що своєю чергою, актуалізує потребу в осмисленні еволюції педагогічних поглядів на проблему адаптації дітей дошкільного віку та визначенні її методологічного потенціалу для сучасної системи підготовки педагогів.

Усвідомлення історико-педагогічного розвитку означеної проблеми дає змогу не лише зберегти цінні надбання педагогічної думки, а й критично переосмислити їх у контексті сучасних викликів дошкільної освіти, що й зумовлює необхідність подальших наукових досліджень у цьому напрямі. Необхідність наукового осмислення еволюції педагогічних поглядів на адаптацію дітей дошкільного віку зумовлена тим, що сучасна

система дошкільної освіти функціонує в умовах постійних соціокультурних і освітніх трансформацій, які вимагають від педагога не лише володіння практичними методиками роботи з дитиною, а й глибокого розуміння теоретико-методологічних засад організації адаптаційних процесів. Історико-педагогічний аналіз дозволяє простежити закономірності становлення наукових уявлень про адаптацію дитини, трансформацію цілей, змісту та засобів педагогічного впливу, а також еволюцію ролі педагога в забезпеченні емоційного благополуччя й соціального розвитку дітей дошкільного віку. Осмислення цих змін створює підґрунтя для формування цілісної методологічної позиції майбутнього педагога, здатного критично інтерпретувати педагогічний досвід минулого та творчо застосовувати його в сучасних освітніх умовах.

Отже, еволюція педагогічних поглядів на адаптацію дітей дошкільного віку постає не лише предметом історико-педагогічного аналізу, а й важливою методологічною основою професійної підготовки педагогів. Звернення до класичних і сучасних концепцій адаптації дає змогу виокремити стійкі педагогічні ідеї, принципи та цінності, що зберігають свою актуальність упродовж різних історичних етапів, зокрема орієнтацію на дитину як активного суб'єкта розвитку, пріоритет емоційно комфортного освітнього середовища, значущість індивідуального підходу та партнерської взаємодії між педагогом, дитиною і родиною. Саме ці положення становлять методологічний каркас сучасних освітніх програм підготовки педагогів дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць, присвячених історико-педагогічним аспектам дошкільної освіти, зокрема проблемі адаптації, засвідчує сталу увагу вітчизняних і зарубіжних дослідників до еволюції педагогічних ідей, концептуальних підходів і практик виховання та навчання дітей раннього й дошкільного віку. Історико-педагогічний підхід дає змогу не лише простежити еволюцію дошкільної освіти як соціально-педагогічного явища, а й виявити закономірності її розвитку, зумовлені культурними, соціально-економічними та світоглядними чинниками певних історичних епох.

У науковій спадщині класиків педагогічної думки дошкільна освіта осмислюється як невід'ємна складова цілісної системи формування особистості. Аналіз праць, у яких репрезентовано педагогічні ідеї Я.-А. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Е. Грюнеліус, П. Кергомар засвідчує еволюцію підходів від опікунсько-наглядних форм піклування про дітей до науково обґрунтованих педагогічних систем, зорієнтованих на дитину, її природні потреби, активність і здатність до саморозвитку. У зазначених дослідженнях акцентується, що саме дошкільний період є базовим для закладання підвалин морального, інтелектуального й соціального розвитку особистості, що зумовило становлення спеціалізованих освітніх інституцій та актуалізувало проблему педагогічно виваженої адаптації дитини до умов їх функціонування.

У сучасному науковому дискурсі вітчизняні й зарубіжні дослідники приділяють значну увагу проблемі адаптації дітей дошкільного віку, розглядаючи її як багатовимірний процес, що охоплює психолого-педагогічні, соціально-комунікативні та особистісно-розвивальні аспекти. У вітчизняній педагогічній науці адаптаційні процеси дітей раннього та дошкільного віку досліджувалися рядом учених, які висвітлювали різні аспекти цієї проблеми (В. Волкова, О. Говрило, Н. Захарова, І. Купіна, О. Мерц, Н. Славіна, С. Смолюк Ю. Соловей, Н. Фроленкова та інші).

Сучасні зарубіжні дослідження розглядають адаптацію дітей як складну динамічну систему взаємодій, що включає фізіологічні, емоційні, когнітивні й соціальні компоненти. Так, Н. Christie у своїх роботах підкреслює значення якісного освітнього середовища, орієнтованого на індивідуальні особливості кожної дитини, емпірично доводячи кореляцію між підтримкою дорослих і успішністю адаптаційних процесів [11]. J. Ladd, J. Parker, K. Rubin, J. Price, M. DeRosier акцентують увагу на ролі одноліткових взаємин і соціального статусу в групі як вагомих чинників, що визначають успішність адаптації [13; 15]. У дослідженні С. Rohrbeck підкреслюється, що взаємодія з однолітками створює значні можливості для соціальної адаптації та формування

соціальних відносин у дітей, а також сприяє розвитку почуття автономії та самоідентифікації, відокремленого від сім'ї. Особливо це проявляється в міру того, як діти зростають і проводять дедалі більше часу у спілкуванні з ровесниками, ніж із батьками, що стимулює становлення їх як незалежних індивідів [17]. J. Mize, G. Ladd приділяли увагу особливостям розвитку успішності соціальних навичок дітей дошкільного віку тощо [14].

Огляд наукових праць, присвячених методологічним підходам до підготовки педагогів дошкільної освіти, засвідчує багатомірність наукових інтерпретацій цього процесу та його значущість у контексті забезпечення якості дошкільної освіти. У працях вітчизняних і зарубіжних (К. Балаєва, О. Кошіль, А. Лазоренко, Л. Мороз-Рекотова, О. Попович, С. Слюсарук-Літвін, М. Сорочан, О. Сулима, С. Barratt-Pugh, S. Goffin, J. Isenberg, D. Early, M. Nyson, L. Katz, P. Winton та інші) учених підготовка педагогів дошкільної освіти розглядається як цілісна система, що ґрунтується на сукупності філософських, психолого-педагогічних і соціокультурних засад та спрямована на формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

У методологічному вимірі науковці (І. Бех, Н. Брюханова, Т. Газука, О. Доманюк, А. Каленський, Н. Писименна, О. Плутук, С. Сисоєва, Ю. Тимаш та інші) обґрунтовують доцільність застосування системного, особистісно орієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів, які забезпечують інтеграцію теоретичної підготовки з практичною діяльністю та врахування специфіки професійної діяльності педагога. У дослідженнях акцентується, що методологічні підходи визначають логіку відбору змісту, форм і методів професійної підготовки, а також сприяють формуванню готовності майбутніх педагогів дошкільної освіти до реалізації освітнього процесу в умовах варіативності й динамічних змін сучасного освітнього середовища.

Значна увага в наукових працях (І. Зязюн, І. Княжева, Л. Ковальчук, О. Смирнова та інші) приділяється гуманістичному та культурологічному підходам, у межах яких підготовка педагогів дошкільної освіти розглядається як процес особистісного й професійного зростання, що передбачає розвиток педагогічної рефлексії, ціннісних орієнтацій і здатності до педагогічної взаємодії з дітьми та їхніми батьками.

Урахування окреслених викликів зумовлює потребу в цілісному історико-педагогічному аналізі проблеми адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти, а також у науковому обґрунтуванні шляхів інтеграції напрацьованих педагогічною думкою минулого ідей і підходів у сучасну систему професійної підготовки педагогів дошкільної освіти. Такий підхід сприятиме підвищенню наукової обґрунтованості професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти та забезпеченню наступності між теорією, історичним досвідом і сучасною освітньою практикою.

Мета статті. Здійснити теоретичний аналіз еволюції педагогічних поглядів на адаптацію дітей дошкільного віку та визначити їх методологічне значення для підготовки педагогів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичне осмислення поняття «адаптація дітей дошкільного віку» в історико-педагогічному контексті передбачає розгляд цього явища як цілісного педагогічного й психологічного феномену, що репрезентує процес входження дитини в нові соціальні умови освітнього середовища, узгодження її поведінкових реакцій із вимогами закладу дошкільної освіти та набуття відповідних способів діяльності й міжособистісних взаємодій. Історичний розвиток педагогічних уявлень про адаптацію як педагогічне явище можна умовно розподілити на три взаємопов'язані етапи: класичний період, науково-педагогічні концепції ХХ століття та сучасний етап. Такий періодизаційний підхід дозволяє реконструювати трансформацію змісту педагогічних понять і відобразити їх вплив на формування сучасних уявлень про адаптацію дітей.

Перший, класичний період, пов'язаний із появою ранніх педагогічних і психологічних концепцій, що окреслювали загальні закономірності становлення особистості

в нових умовах життєдіяльності. У дослідженнях педагогів-класиків (Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фребеля, М. Монтессорі, С. Русової та інших) проблема адаптації розкривалася переважно в контексті гуманістичних і природовідповідних підходів до виховання дитини. У працях Ж.-Ж. Руссо «адаптація» трактується як природне пристосування людини до життя в суспільстві, що базується на гармонії між вихованням і самою природою дитини. Він висловлював думку про необхідність створення сприятливих умов для розвитку дитини, де «виховання полягає не стільки в насадженні знань, скільки в умінні підготувати дитину до життя» [9]. Наукові інтерпретації фребелівської педагогіки засвідчують орієнтацію на створення сприятливих умов для поступового переходу дитини від сімейного середовища до колективної форми життєдіяльності, де провідну роль відігравали ігрова діяльність, стабільність педагогічного впливу та емоційно позитивна взаємодія з дорослим [10]. У працях, присвячених педагогічній системі М. Монтессорі, адаптація пов'язується з організацією підготовленого освітнього середовища, яке забезпечує психологічний комфорт, розвиток самостійності та внутрішньої регуляції поведінки дитини в нових умовах [6]. С. Русова акцентує увагу на адаптації дошкільників у контексті наступності сімейного і суспільного виховання. У її наукових працях підкреслюється значення поетапного входження дитини в режим життєдіяльності закладу дошкільної освіти, формування стійких емоційно-довірливих взаємин з вихователем та поступового залучення до колективних форм діяльності. Адаптація при цьому розглядається не як односторонній процес пристосування дитини, а як взаємодія особистості дошкільника й освітнього середовища, що потребує педагогічного супроводу [8]. Класичний період, дозволив усвідомити адаптацію як двосторонній процес взаємного пристосування дитини та середовища, що послужило підґрунтям для обґрунтування системного підходу у підготовці педагогів дошкільної освіти, який передбачає розгляд адаптації як комплексного явища, що включає та інтеграцію теоретичних знань із практичною підготовкою у закладі вищої освіти через змістовні модулі навчальних дисциплін, практичні і лабораторні заняття й організацію виробничої (педагогічної) практики.

Другий етап – науково-педагогічні концепції ХХ століття, у межах яких адаптаційні процеси почали розглядатися як біопсихологічне пристосування та багатовимірне явище соціального і педагогічного характеру. У працях Ж. Піаже адаптація розглядається як «єдність процесів акомодатії та асиміляції», де перше означає зміну внутрішніх структур під впливом нового досвіду, а друге – інтеграцію нового досвіду в уже існуючі схеми. Адаптація є основою інтелектуального розвитку, де мислення пристосовується до реальності, а реальність засвоюється мисленням. Отже, адаптація виступає як двосторонній процес пристосування особистості до умов середовища та середовища до активності суб'єкта [16]. Дж. Дьюї стверджував, що навчання неможливе поза соціальним контекстом: «освітній процес – це процес життя, а не просто підготовка до життя. Діти навчаються через активну взаємодію із середовищем та іншими людьми» [12]. Він акцентував, що розвиток мислення та соціальної компетентності неможливі без практичної взаємодії в групі. Дослідження ХХ століття показали соціокультурний характер адаптаційних процесів і підкреслили роль взаємодії дитини з більш досвідченими партнерами, що стало основою для компетентнісного підходу, орієнтованого на формування у майбутніх педагогів дошкільної освіти професійних умінь щодо діагностики адаптаційного стану дитини, планування та реалізації педагогічних впливів, а також діяльнісного підходу, який забезпечує відпрацювання практичних навичок через педагогічні кейси, рольові ігри та моделювання ситуацій адаптації. Ідеї Ж. Піаже сприяли розумінню адаптації не як пасивної реакції, а як активної трансформації когнітивних структур, що істотно вплинуло на розроблення також особистісно орієнтованого підходу в педагогіці [16].

Третій сучасний етап еволюції педагогічної думки характеризується інтеграцією психолого-педагогічних концепцій із практичними моделями організації освітнього середовища. Сучасні дослідники трактують адаптацію як процес соціальної інтеграції

дитини в дитячий колектив, що включає формування психологічної готовності до виконання вимог освітнього простору та розвиток механізмів саморегуляції. У сучасних вітчизняних дослідженнях (О. Пріданнікова) поняття «адаптація» розглядається як процес поступового входження дитини в нове соціальне середовище, у якому вона відчуває себе як би «новачком», стикається з невідомими ситуаціями, новими вимогами та взаємодією з новими дорослими і однолітками. Процес адаптації включає широкий спектр емоційних і поведінкових реакцій, які відображають психофізіологічні та особистісні особливості дитини, її соціальні навички, рівень сформованості самоорганізації та уміння орієнтуватися у нових умовах. Дослідження авторки показують, що здатність до адаптації істотно впливає на загальний розвиток дитини та визначає її соціальну активність і здатність до ефективної взаємодії в освітньому середовищі [7]. Н. Захарова поняття «соціальна адаптація» визначає як специфічну форму соціальної активності, що передбачає входження особистості в нові соціальні умови та узгодження її об'єктивних і суб'єктивних характеристик із вимогами соціального середовища. Авторка доводить, що процес соціальної адаптації супроводжує людину протягом усього життя, однак його пік спостерігається в період старшого дошкільного віку. Сучасні соціокультурні умови та зростаючі вимоги суспільства до особистості обумовлюють необхідність формування у дітей здатності до ефективного пристосування та опанування навичок соціального виживання, що передбачає розвиток соціально-психологічних засобів адаптації до різноманітних, включно з екстремальними, ситуацій. У цьому контекст, на її думку, важливим завданням є систематичне формування у дітей умінь входження в соціальне середовище, розвитку поведінкової мобільності, гнучкості реакцій та ефективних адаптивних механізмів [4]. У зарубіжних педагогічних дослідженнях (V. Romenkova) явище адаптації розглядається через призму структурних компонентів соціалізації та готовності дитини до участі в освітньому процесі. Авторка виокремлює у процесі адаптації такі елементи, як емоційно-поведінкова готовність дитини, її здатність до комунікації, прийняття нових вимог середовища та активну участь у дитячих активностях, необхідний супровід вихователя у разі потреби, які становлять складові успішної адаптації в умовах закладу дошкільної освіти [18]. У цьому контексті адаптація розглядається як багатокомпонентний процес узгодження індивідуально-особистісних характеристик дитини із соціальними вимогами середовища, який передбачає розвиток комунікативних навичок, емоційної стабільності та поведінкової гнучкості. У практичній площині дошкільної педагогіки це означає комплексну увагу не лише до фізіологічних і поведінкових змін у дитини, а й до створення соціально-психологічно сприятливих умов її входження в нове середовище шляхом використання педагогічних засобів, таких як ігрові практики, колективні форми взаємодії та наставництво вихователя.

Сучасні підходи до дошкільної педагогіки, що розглядають адаптацію як багатокомпонентний процес соціальної інтеграції та саморегуляції, послужили методологічним обґрунтуванням культурологічного та особистісно орієнтованого підходів у підготовці педагогів дошкільної освіти. Культурологічний підхід забезпечує врахування соціокультурних, історико-педагогічних і ціннісних аспектів розвитку дітей, інтегруючи знання про українські та світові педагогічні традиції в освітню практику. Особистісно орієнтований підхід спрямований на формування у педагогів дошкільної освіти здатності враховувати індивідуальні особливості розвитку та поведінки дітей, підтримувати їх емоційний стан і стимулювати розвиток адаптивних механізмів. У практичному освітньому процесі це реалізується через індивідуальні консультації, розробку персоналізованих планів педагогічної роботи та використання психодіагностичних методик.

Можна стверджувати, що еволюція педагогічних поглядів на адаптацію відображає поступове розширення предметного поля й поглиблення розуміння феномену: від класичного трактування адаптації як суто біопсихологічного процесу до

сучасних інтегрованих психолого-педагогічних моделей, де адаптація дітей дошкільного віку розглядається як багатоплановий процес соціально-психологічної інтеграції, що підлягає педагогічному супроводу та науковому обґрунтуванню. Такий розвиток наукових ідей створює міцну теоретичну основу для сучасних моделей супроводу адаптації дошкільників і вдосконалення професійної підготовки педагогів дошкільної освіти. Історико-педагогічний аналіз показав, що сучасна підготовка педагогів дошкільної освіти до супроводу адаптації дітей базується на комплексному поєднанні системного, компетентнісного, діяльнісного, культурологічного та особистісно орієнтованого підходів, що забезпечує цілісну професійну компетентність і готовність до реалізації ефективного педагогічного супроводу в освітньому середовищі.

Аналіз трансформації ролі педагога дошкільної освіти в процесі адаптації дитини демонструє поступовий перехід від функції виключно нагляду та контролю до активної педагогічної підтримки, що враховує індивідуальні особливості розвитку дитини. У класичних педагогічних системах роль педагога дошкільної освіти зводилася переважно до організації зовнішніх умов перебування дитини в закладі дошкільної освіти та забезпечення її фізіологічного благополуччя. В етапі науково-педагогічних концепцій ХХ століття акцент зміщується на психолого-педагогічне супроводження процесів соціальної та емоційної адаптації, формування соціально-психологічних навичок взаємодії з однолітками та дорослими, а також розвиток внутрішніх ресурсів дитини. Сучасні підходи підкреслюють багатовимірний характер ролі педагога дошкільної освіти, що поєднує організаційні, освітні, психологічні та соціально-педагогічні функції. Педагог дошкільної освіти стає фасилітатором адаптаційних процесів, який підтримує розвиток саморегуляції, емоційної стабільності та комунікативної компетентності дітей, забезпечуючи їх активне входження в соціальне й освітнє середовище. Методологічні підходи до підготовки педагогів дошкільної освіти визначаються необхідністю формування у здобувачів освіти цілісної професійної компетентності, здатної забезпечувати ефективний супровід адаптаційних процесів дітей дошкільного віку.

Системний підхід передбачає розгляд підготовки педагогів як цілісної освітньої системи, у якій інтегруються теоретичні знання, практичні навички та виховний досвід. Його застосування в закладі вищої освіти реалізується через освітньо-професійні програми, що поєднують лекційні курси з практичними заняттями в лабораторіях дошкільної педагогіки, майстер класи, тренінги та виробничу (педагогічну) практику у закладах дошкільної освіти тощо.

Компетентнісний підхід орієнтує підготовку на формування у майбутніх педагогів дошкільної освіти інтегрованих професійних компетентностей, включно з умінням діагностувати адаптаційний стан дитини, організовувати педагогічні впливи та оцінювати ефективність власної діяльності. У практичній площині закладу вищої освіти це реалізується через розробку кейсів, симуляційних вправ і педагогічних проєктів, де студенти виконують ролі вихователів, аналізують конкретні ситуації адаптації дітей і пропонують педагогічні рішення.

Діяльнісний підхід підкреслює необхідність формування практичних умінь через активну участь у педагогічній діяльності. Студенти беруть участь у проведенні розвивальних ігрових занять, організації колективних форм взаємодії дітей, проведенні соціально-педагогічних експериментів, що дозволяє їм відпрацьовувати навички супроводу адаптаційних процесів та моделювати педагогічні ситуації тощо.

Культурологічний підхід спрямований на інтеграцію знань про національні та світові педагогічні традиції, цінності і культурні особливості розвитку дитини. У закладі вищої освіти це реалізується через вивчення історико-педагогічних концепцій Я.-А. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Е. Грюнеліус, П. Кергомар, Ф. Фребеля, М. Монтесорі та українських педагогів, аналіз освітніх практик у контексті культурних норм і традицій, а також через організацію міжкультурних практикумів та екскурсій у дитячі центри розвитку тощо.

Особистісно орієнтований підхід забезпечує формування у майбутніх педагогів дошкільної освіти здатності враховувати індивідуальні особливості дітей, підтримувати їх емоційний стан, стимулювати розвиток самостійності та адаптивних механізмів поведінки. У закладі вищої освіти це реалізується через індивідуальні консультації студентів під час виробничої (педагогічної) практики, розробку персоналізованих планів роботи з дітьми під керівництвом наставника, використання психодіагностичних методик для оцінки рівня розвитку та адаптації дитини тощо.

Інтеграція зазначених методологічних підходів у процесі підготовки педагогів дошкільної освіти забезпечує формування комплексної системи професійної компетентності, здатної ефективно супроводжувати адаптаційні процеси дітей в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти та відповідати сучасним освітнім вимогам, спрямованим на всебічний розвиток особистості дитини.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Представлено теоретичне осмислення поняття «адаптація дітей дошкільного віку» в історико-педагогічному контексті як цілісного педагогічного й психологічного феномену, що репрезентує процес входження дитини в нові соціальні умови освітнього середовища, узгодження її поведінкових реакцій із вимогами закладу дошкільної освіти та набуття відповідних способів діяльності й міжособистісних взаємодій.

2. Здійснено узагальнення основних положень щодо еволюції педагогічних поглядів на адаптацію дітей дошкільного віку, що свідчить про поступовий перехід від класичного розуміння адаптації як біопсихологічного процесу до сучасних багатокомпонентних моделей, що враховують когнітивні, емоційні, соціальні та культурні аспекти розвитку дитини.

3. Визначено та проаналізовано три етапи розвитку педагогічної думки (**класичний період**, науково-педагогічні концепції ХХ століття, сучасний етап), що свідчить про поступове формування адаптації дітей дошкільного віку як центрального об'єкта педагогічної уваги та трансформацію ролі педагога від організатора зовнішніх умов до фасилітатора соціальної й психологічної інтеграції дитини.

4. Подано визначення методологічного потенціалу історико-педагогічного досвіду, що дозволило схарактеризувати та інтегрувати до сучасної підготовки педагогів дошкільної освіти основні принципи класичних і сучасних педагогічних концепцій, зокрема системний, компетентнісний, діяльнісний, культурологічний та особистісно орієнтований підходи.

Перспективи подальших розвідок полягають у розробці інтегрованих методичних моделей і педагогічних технологій, спрямованих на підвищення ефективності супроводу адаптації дітей дошкільного віку та вдосконалення професійної підготовки педагогів у сучасному освітньому середовищі.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти: державний стандарт дошкільної освіти (нова редакція. Наказ МОН України від 12.01.2021). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Верховна Рада України. Закон України «Про дошкільну освіту»: станом на 01.01.2026, № 4681-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text>
3. Верховна Рада України. Закон України «Про освіту»: станом на 01.01.2026, № 4695-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Захарова Н. М. Адаптація дітей дошкільного віку до сучасного соціального простору: монографія. Донецьк: вид-во «Ноулідж», 2010. 218 с.
5. Листопад О., Мардарова І. Підготовка майбутніх вихователів до соціалізації дітей дошкільного віку *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету* : збірник наукових праць. Серія: Педагогічні науки. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2020. Вип. 49. С. 63–71.

6. Монтессорі М. Метод наукової педагогіки, застосування до дитячого виховання в «Будинках дитини». *Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки* / за заг. ред. З. Н. Борисової. Київ «Вища школа», 2004. С. 104–120.
7. Пріданнікова О. М. Психолого-педагогічне сприяння адаптації дітей до дошкільних навчальних закладів. *Проблеми сучасної психології*. 2009. Вип. 6, Ч. 2. С. 186-194.
8. Русова С. Ф. Дошкільне виховання. *Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки* / за заг. ред. З. Н. Борисової. Київ «Вища школа», 2004. С. 262–276.
9. Руссо Ж.-Ж. Еміль, або Про виховання. *Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки* / за заг. ред. З. Н. Борисової. Київ «Вища школа», 2004. С. 39–52.
10. Фребель Ф. Дитячий садок. *Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки* / за заг. ред. З. Н. Борисової. Київ «Вища школа», 2004. С. 74–103.
11. Christie H. R. Learning Through Play in the Early Years. London: Sage. 2010.
12. Dewey J. Experience in Education. *The latter works of J. Dewey*. Carbondale: Southern Illinois University Press, 1938. Vol.13. 64 p. P. 56.
13. Ladd G. W. Children's Peer Relations and Social Competence. New York: Guilford Press. 1999.
14. Mize J. & Ladd G.W. Toward the development of successful social skills for preschool children. In S.R. Asher & J.D. Coie (Eds.), *Peer rejection in childhood*. New York: Cambridge University Press. 1990. pp. 338–361.
15. Parker J. G., Rubin K. H., Price J. & DeRosier M. E. Peer relationships, child development, and adjustment: A developmental psychopathology perspective. In D. Cicchetti & D. Cohen (Eds.), *Developmental psychopathology: Vol. 2. Risk, disorder, and adaptation*. New York: Wiley. 1995. pp. 96–161.
16. Piaget J. The construction of reality in the child. New York: Basic Books. 1954.
17. Rohrbeck C. A. Peer Relationships, Childhood. *Peer Relationships, Childhood*. New York, 2003. P. 804–808.
18. Romenkova V. The problem of adaptation of preschool children for a preschool institution. Society. Integration. Education. *Proceedings of the International Scientific Conference*. 2023. № 2. 100–109.

References

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity: Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity (nova redaktsiya, nakaz MON Ukrainy vid 12.01.2021) [Basic component of preschool education: State standard of preschool education (new edition, order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 12.01.2021)]. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20Okomponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada Ukrainy. (2026). Zakon Ukrainy «Pro doshkilnu osvitu» [Law of Ukraine «On Preschool Education»]: stanom na 01.01.2026, № 4681-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada Ukrainy. (2026). Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]: stanom na 01.01.2026, № 4695-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
4. Zakharova, N. M. (2010). Adaptatsiia ditei doshkilnoho viku do suchasnoho sotsialnoho prostoru [Adaptation of preschool children to the modern social environment]. Donetsk: Noulidzh [in Ukrainian].
5. Lystopad, O., & Mardarova, I. (2020). Pidhotovka maibutnix vykhovateliv do sotsializatsii ditei doshkilnoho viku [Preparation of future educators for the socialization of preschool children]. *Naukovyi visnyk Izmil'skoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu: zbirnyk naukovykh prats. Seriya: Pedagogichni nauky – Scientific Bulletin of Izmil State University: Collection of Scientific Papers. Series: Pedagogical Sciences*, 49, 63–71 [in Ukrainian].
6. Montessori, M. (2004). Metod naukovoї pedahohiky, zastosuvannya do dytyachoho vykhovannya v «Budynekakh dytyny» [The method of scientific pedagogy applied to child education in «Children's Houses»]. *Khrestomatiiia z istorii doshkilnoi pedahohiky – Anthology of the History of Preschool Pedagogy* / ed. Z. N. Borysova, Kyiv: Vyshcha shkola, 104–120 [in Ukrainian].

7. Pridannikova, O. M. (2009). Psykholohopedahohichne spriannia adaptatsii ditei do doshkilnykh navchalnykh zakladiv [Psychological and pedagogical support of children's adaptation to preschool institutions]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of Modern Psychology*, 6 (2), 186–194 [in Ukrainian].
8. Rusova, S. F. (2004). Doshkilne vykhovannia [Preschool education]. *Khrestomatiiia z istorii doshkilnoi pedahohiky – Anthology of the History of Preschool Pedagogy* / ed. Z. N. Borysova, Kyiv: Vyshcha shkola, 262–276 [in Ukrainian].
9. Rousseau, J.-J. (2004). Emil', abo Pro vykhovannia [Emile, or On Education]. *Khrestomatiiia z istorii doshkilnoi pedahohiky – Anthology of the History of Preschool Pedagogy* / ed. Z. N. Borysova, Kyiv: Vyshcha shkola, 39–52 [in Ukrainian].
10. Froebel, F. (2004). Dytiachyi sadok [The Kindergarten]. *Khrestomatiiia z istorii doshkilnoi pedahohiky – Anthology of the History of Preschool Pedagogy* / ed. Z. N. Borysova, Kyiv: Vyshcha shkola, 74–103 [in Ukrainian].
11. Christie, H. R. (2010). Learning through play in the early years. London: Sage [in English].
12. Dewey, J. (1938). Experience in education. In *The later works of J. Dewey* (Vol. 13, p. 56). Carbondale: Southern Illinois University Press [in English].
13. Ladd, G. W. (1999). Children's peer relations and social competence. New York: Guilford Press [in English].
14. Mize, J., & Ladd, G. W. (1990). Toward the development of successful social skills for preschool children. In S. R. Asher & J. D. Coie (Eds.), *Peer rejection in childhood* (pp. 338–361). New York: Cambridge University Press [in English].
15. Parker, J. G., Rubin, K. H., Price, J., & DeRosier, M. E. (1995). Peer relationships, child development, and adjustment: A developmental psychopathology perspective. In D. Cicchetti & D. Cohen (Eds.), *Developmental psychopathology: Vol. 2. Risk, disorder, and adaptation* (pp. 96–161). New York: Wiley [in English].
16. Piaget, J. (1954). The construction of reality in the child. New York: Basic Books [in English].
17. Rohrbeck, C. A. (2003). Peer relationships, childhood. In *Encyclopedia of childhood* (pp. 804–808). New York: Macmillan [in English].
18. Romenkova, V. (2023). The problem of adaptation of preschool children for a preschool institution. In *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 2, 100–109 [in English].

Lystopad O.

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Preschool Education State institution
«South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»
Lystopad.OA@pdpu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3121-324X

Mardarova I.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Preschool Education State institution
«South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»
Mardarova.IK@pdpu.edu.ua
orcid.org/0000-0001-8899-2830

Hudanych N.

PhD, Senior Lecturer of the Department of Preschool Education
State institution «South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky»
Hudanych.NM@pdpu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-2421-8955

Lystopad N.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Teacher of preschool disciplines,
Municipal Institution «Odessa Pedagogical Professional College»
natasha.listopad@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3550-9985

**EVOLUTION OF PEDAGOGICAL VIEWS ON THE ADAPTATION
OF PRESCHOOL CHILDREN IN THE CONTEXT
OF METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE TRAINING OF TEACHERS**

The article provides a theoretical analysis of the evolution of pedagogical views on the adaptation of preschool children and determines their methodological significance for the training of preschool educators. Theoretical research methods, including historical and pedagogical analysis, comparative and systematic analysis of scientific sources, as well as generalisation and synthesis of scientific provisions, made it possible to identify the main stages of development of pedagogical thought and outline the key principles of adaptation of preschool children. A theoretical understanding of the concept of 'adaptation of preschool children' in a historical and pedagogical context as a holistic pedagogical and psychological phenomenon representing the process of a child's entry into new social conditions of the educational environment, the harmonisation of their behavioural responses with the requirements of the preschool educational institution, and the acquisition of appropriate modes of activity and interpersonal interactions. Three stages of development of pedagogical thought have been identified and analysed (the classical period, scientific pedagogical concepts of the 20th century, the contemporary stage), which indicates a gradual transformation of the adaptation of preschool children into the central object of pedagogical attention and a change in the role of the teacher from an organiser of external conditions to a facilitator of the child's social and psychological integration. The methodological potential of historical pedagogical experience has been identified, which allows for the integration of systematic, competence-based, activity-based, cultural and personality-oriented approaches into contemporary preschool teacher training, ensuring the formation of professional competence and readiness of preschool teachers to effectively support children's adaptation processes in the educational environment. The scientific novelty of the study lies in a comprehensive historical and pedagogical understanding of the process of adaptation of preschool children and justification of its methodological significance for the training of preschool teachers. The practical significance of the study lies in the possibility of using the materials of the article to improve educational and professional programmes for training preschool teachers, developing methodological recommendations for supporting the adaptation of preschool children, and increasing the effectiveness of industrial (pedagogical) practice in the modern educational environment.

Key words: adaptation; preschool children; pedagogical views; historical and pedagogical analysis; preschool educators; methodological approaches.

Отримано редколегією / Received: 16.02.2026
Прорецензовано / Revised: 01.03.2026
Опубліковано / Published: 27.03.2026